

Sesbilim Çalışmaları

İpek Pınar Uzun

bekear@ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi Dilbilimi Bölümü

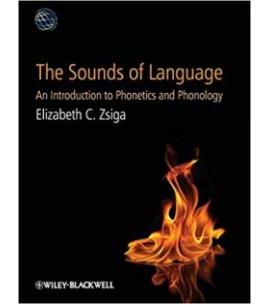
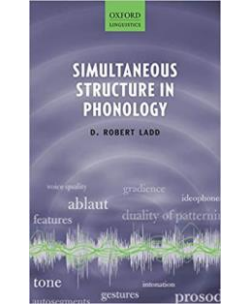
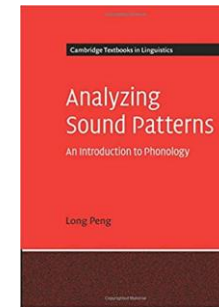
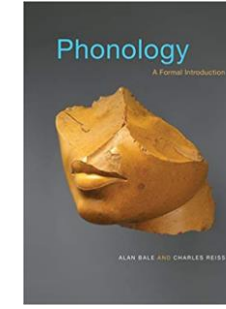
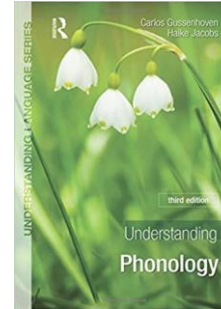
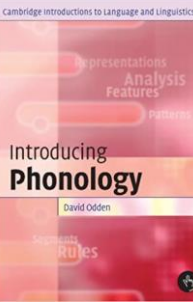
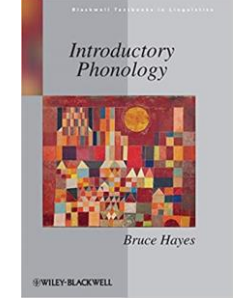
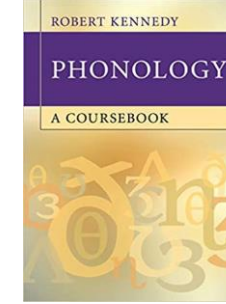
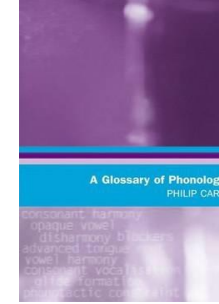
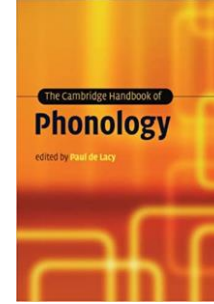
Çarşamba, 15.30-17.45

Z-05

OKUMA LİSTESİ

- Uzun, İ.P. (2020). (Yay.), *Kuramsal ve Uygulamalı Sesbilim*. Seçkin Yayıncılık.
- Ergenç, İ., & Uzun, İ.P. (2020). *Türkçenin Ses Dizgesi*. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı. Seçkin Yayıncılık.
- Ergenç, İ. (2002). *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*. Multilingual.
- Carr, P. (2008). *A Glossary of Phonology*. Edinburgh University Press.
- Gussenhoven, C. (2011). *Understanding Phonology*. 3. Baskı. Hodder Education.
- de Lacy, P. (2007). *The Cambridge Handbook of Phonology*. Cambridge University Press.
- Zsiga, E.C. (2013). *The Sounds of Language: An Introduction to Phonetics and Phonology*. Wiley-Blackwell.
- Kennedy, R. (2016). *Phonology: A coursebook*. Cambridge University Press.
- Odden. (2005). *Introducing Phonology (Cambridge Introductions to Language and Linguistics)*. Cambridge University Press.
- Ladd, D. R. (2014). *Simultaneous structure in phonology* (Vol. 28). OUP Oxford.
- Peng, L. (2013). *Analyzing sound patterns: An introduction to phonology*. Cambridge University Press.
- Wee, L. H. (2019). *Phonological tone*. Cambridge University Press.
- Bale, A., & Reiss, C. (2018). *Phonology: A formal introduction*. MIT Press.
- Hayes, B. (2011). *Introductory phonology* (Vol. 32). John Wiley & Sons.

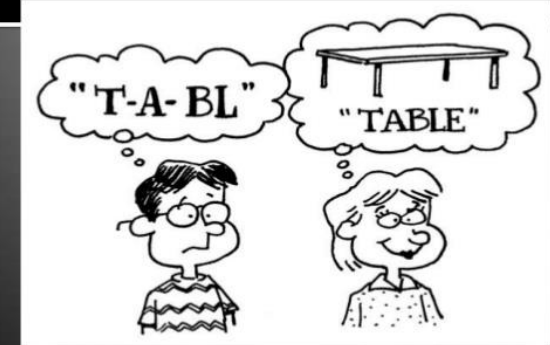
- Ders Adı: DBB313 Sesbilim Çalışmaları
- Sınıf Kodu: w2554ds
- Sınıf Linki:

<https://classroom.google.com/c/NzEwMzUzMTg4NDM1?cjc=w2554ds>

SESBİLİM (Phonology) ve SESBİLGİSİ (Phonetics)

- Dilbilim temel alt alanlarından biri olan sesbilim (*phonology*), bir dilde hangi seslerin yer aldığını, bu seslerin kendi içinde nasıl bir düzenleniş içerdiğini, seslerin anlam ayırıcı özelliklerini ve farklılıklarını belirleyen bir bilim dalıdır.
- Sesbilgisi (*phonetics*) ise, konuşma seslerinin nasıl üretildiği ve seslerin fiziksel özelliklerinin neler olduğu ile ilgilenmektedir.

PHONOLOGY VS PHONETICS

SESBİLİM (Phonology) ve SESBİLGİSİ (Phonetics)

EKLEMLEYİCİ SESBİLGİSİ (Articulatory Phonetics)

İŞİTSEL SESBİLGİSİ (Auditory Phonetics)

Perdenin Algılanması (Yüksek-Alçak)
Sesin Şiddeti (Sert-Yumuşak)
Sesin Hızı (Yavaş-Hızlı)

AKUSTİK SESBİLGİSİ (Acoustic Phonetics)

Temel Sıklık (F₀) (Hz)
Formant (Hz)
Yoğunluk (dB)
Süre (ms)

PARÇALI SESBİLİM (Segmental Phonology)

Ne söylüyorsun?

Ünlüler ve Ünsüzler
Üçboyutluluk
Parçalı Sesbirim
Seslemleme
Ayırıcı Özellikler
Sesbilgisel Özellikler

PARÇALARÜSTÜ SESBİLİM (Suprasegmental Phonology)

Nasıl
söylüyorsun?

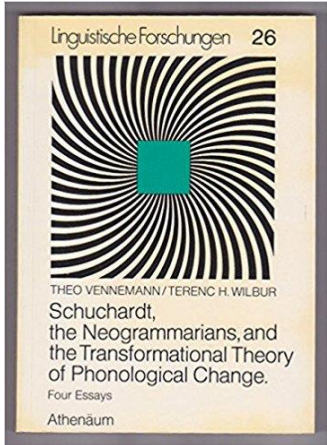
BÜRÜN Dizgesi
Parçalarüstü
Sesbirim
EZGİ
Sözcük Vurgusu
Tümce Vurgusu
Durak
Kavşak

Ton
Süre
Ritim
Odak
Ses Rengi
Duygudurum
Seslem Yapısı

Jacob Grimm (1785-1865)

- Karşılaştırmalı German Dilbilgisi (Eski İngilizce, İskandinav dilleri, Gotça vs.)
- Grimm Yasası (Grimm Law)
- İlk yasa, ses değişimi üzerine olmalıdır!
- Dildeki sessel değişimlerin sistematik olması

Yenidilbilgiciler (The Neogrammarians)

- 19. Y.Y. sonlarına doğru Leipzig Üniversitesinde kurulan bir grup
- Grimm Yasası'nı izleyerek, dildeki sessel değişimlerin sistematik olduğu olgusu tartışılmıştır.
- Grimm Yasası'na karşıt olarak Verner Yasası (Verner's Law) oluşturulmuştur.
- Dildeki sessel değişimler, artzamanlı olarak incelenmiştir.

Ferdinand de Saussure (1845-1913)

- Modern Dilbilimin kurucusu
- Dil (langue) ve söz (parole) ayrımı
- Artzamanlı sesbilim (diachronic) ve eşzamanlı sesbilim (synchronic) ayrımı
- Yenidilbilgicilere karşıt olarak eşzamanlı sesbilim ve yapısalcı yaklaşım
- Yapısalcılık (Structuralism): Dil sistemler sistemidir!
- Gösterge Kuramının temelleri
- Dil sistemi, rastlantısal, nedensiz, uzlaşımsal, biçimsel bir yapılanmadan oluşmaktadır.

Jan Baudouin de Courtenay (1845-1929)

- 19. Y.Y. sonlarına doğru Leipzig Üniversitesinde kurulan bir grup
- Grimm Yasası'nı izleyerek, dildeki sessel değişimlerin sistematik olduğu olgusu tartışılmıştır.
- Grimm Yasası'na karşıt olarak Verner Yasası (Verner's Law) oluşturulmuştur.
- Dildeki sessel değişimler, artzamanlı olarak incelenmiştir.

PRAG Dilbilim Okulu

- İlk toplantı > 1926
- Aktif Yıllar: 1926-1940
- Sesbilim, sözdizim, anlambilim
- Sesbirim terimi
- Modern Sesbilimin temelleri

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Sesbirim kavramını, sesbilimsel ölçütler ve işlevler açısından yorumlama
- Modern Sesbilimin kurucusu
- Sesbilim (işlevsel) ve Sesbilgisi (fiziksel) alanlarının ayrımı
- 1928'de yazılan, ölümünden sonra 1939'da basılan > Sesbilimin İlkeleri (Principles of Phonology):
 - sesbirimleşme süreçleri (phonemicization procedures)
 - nötürleşme (neutralization)
 - karşıtlık (contrastiveness)
 - ayırıcı özellikler (distinctive features)

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Sesbilimsel karşıtlık ilkeleri (phonological oppositions): Sesin varlığı ya da yokluğu
- En küçük çiftler (minimal pairs): /sal/ ve /kal/
- Taksonomi
- Bir sesin, bulunduğu ses çevresine (sound environment) göre biçimlenerek anlam kazanmasının temelinde karşıtlık ilkesi bulunmaktadır.

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Sistem Bağımlı Taksonomi:

- Çok Yönlü Karşıtlık (Multilateral Opposition):

Eğer birden fazla sesbilgisel özellik bulunuyorsa karşıtlık oluşmaktadır.

Örneğin Korece'de ötümsüz soluklu /p^h/, ötümsüz soluksuz /p/, ötümlü soluksuz /b/ >> [+/- ötümlü] ve [+/- soluklu]

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Sistem Bağımlı Taksonomi:

- Çok Yönlü Karşıtlık (Multilateral Opposition):

Eğer birden fazla sesbilgisel özellik bulunuyorsa karşıtlık oluşmaktadır.

Örneğin, Korece'de ötümsüz soluklu /p^h/,
ötümsüz soluksuz /p/,
ötümlü soluksuz /b/ >> [+/- ötümlü] ve [+/- soluklu]

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Sistem Bağımlı Taksonomi:

b) Orantısal Karşıtlık (Proportional Opposition): Karşıtlıklar arasında benzerlik bulunuyorsa:

t : d
≡
k : g

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Sistem Bağımlı Taksonomi:

c) Tekil Karşıtlık (Isolated Oppositions): Dilde karşıtlık gösteren parçalar arasında herhangi bir benzerlik bulunmuyorsa:

/r/ ≠ /l/

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)▪ Karşıtlıkarası Bağıntılar Yönünden Taksonomi:

a) Eksik Öğeli Karşıtlık (Privative Opposition): Sesbilimsel bir öğenin varlığı ya da yokluğu:

k [- ötümlü]

g [+ ötümlü]

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Karşıtlıkarası Bağıntılar Yönünden Taksonomi:

b) Aşamalı Karşıtlık (Gradual Opposition): Karşıtlıklar arasında aşama bulunuyorsa bu özellik görülmektedir.

Yalnızca ünlüler için geçerlidir.

Örneğin, ünlü uzayında ünlülerin dikey dizilişi gibi.

Nicolai Trubetzkoy (1890-1938)

- Karşıtlıkarası Bağıntılar Yönünden Taksonomi:

c) Eşdeğerli Karşıtlık (Equipollent Oppositions): Dilde karşıtlık gösteren parçalar mantıksal açıdan eşdeğerlilik gösteriyorsa:

p : t
≡
t : k

Roman Jakobson (1896-1982)

- Slav dilleri üzerine halkbilim, yazınbilim, budunbilim, sesbilim araştırmaları
- Morris Halle ile birlikte 1956'da Dilin Temelleri (Fundamentals of Language)
- Karşıtlık ilkelerini geliştirerek 12'ye çıkarmıştır.
- Karşıtlık ilkeleri **akustik** olarak ele alınmıştır, ayrıca ünlü-ünsüz, ünsüz-ünlü, pes-tiz, gergin-gevşek gibi alt türlerle incelenmiştir.

Roman Jakobson (1896-1982)

- Seslem (syllable) kavramını ilk kez Halle ile birlikte tanımlamıştır.
- Seslem, sesbirimlerden oluşan yapısal ve bütüncül bir kurallar sistemidir!
- Diller arasındaki tipolojik farklılıklar,
 - Ayırıcı Özellikler
 - Titreşim Özelliği
 - Niteliksel Özellikler
 - Bürünsel Özellikler
 - Seslem Çekirdeği
- Üretici Sesbilim Kuramının temellerini Morris Halle ile birlikte oluşturmuştur.

Roman Jakobson (1896-1982)

- İkili Karşıtlık Sistemi (Binary)
- Sonograflar aracılığıyla Akustik özelliklerin belirlenmesi
- Özellik Türleri
 - Ana sınıf özellikleri (Major class features)
- Jakobson, ana sınıf için genizsil ve ünsüzleri tanımlamıştır. Jakobson'a göre, bütün ünlüler [-ünsüz] olarak gösterilmiş, bu durumda ünsüz olma özelliği öne çıkarılmıştır.

- Örneğin, **ünsüz özellikleri**:

$$\left(\begin{array}{l} \circ \text{dağınık (diffuse)} \\ \circ \text{pes (grave)} \\ \circ \text{düz (flat)} \end{array} \right) + \left(\begin{array}{l} \circ \text{ötüm (voice)} \\ \circ \text{genizsil (nasal)} \\ \circ \text{sürekli (continuant)} \\ \circ \text{sızmalı (strident)} \end{array} \right)$$

Roman Jakobson (1896-1982)

- İkili Karşıtlık Sistemi (Binary)
- Sonograflar aracılığıyla Akustik özelliklerin belirlenmesi
- Özellik Türleri
 - Ana sınıf özellikleri (Major class features)
- Jakobson, ana sınıf için genizsil ve ünsüzleri tanımlamıştır. Jakobson'a göre, bütün ünlüler [-ünsüz] olarak gösterilmiş, bu durumda ünsüz olma özelliği öne çıkarılmıştır.
- Örneğin, **ünlü özellikleri:**
 - dağınık (diffuse)
 - pes (grave)
 - düz (flat)

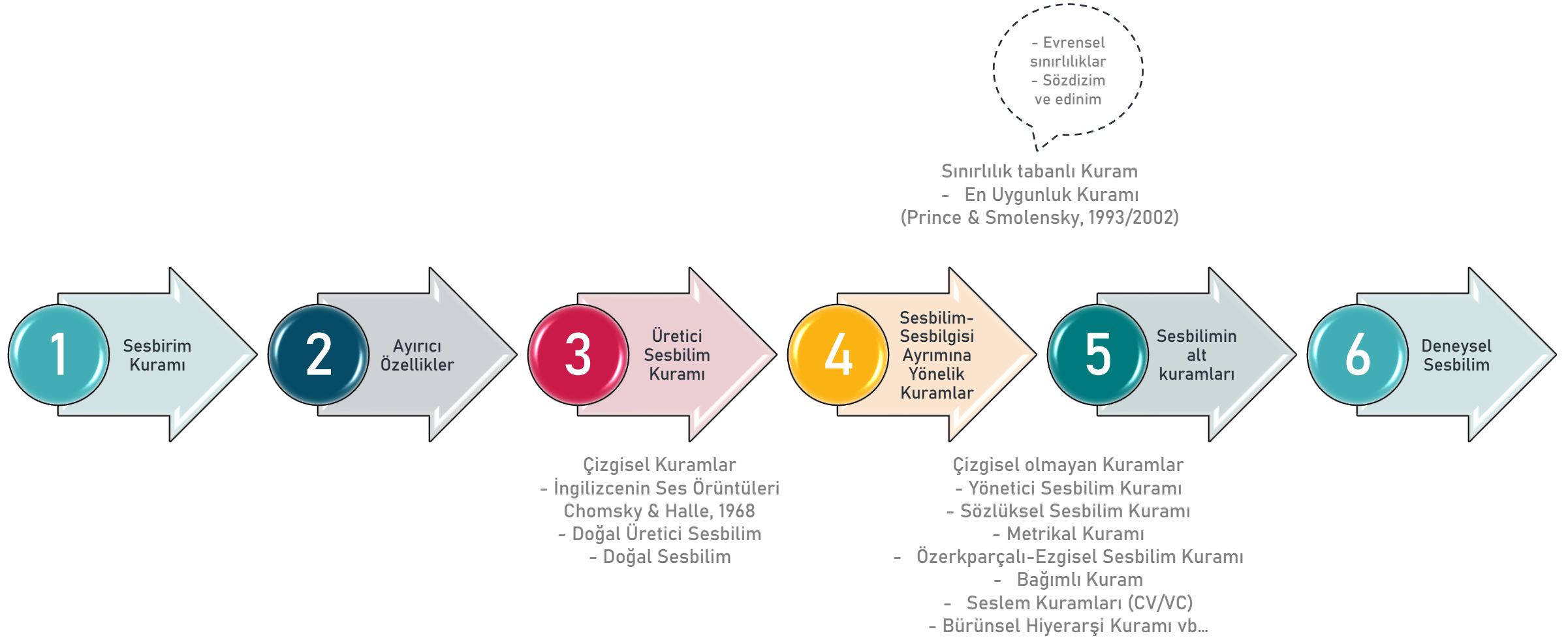
Roman Jakobson (1896-1982)

- İkili Karşıtlık Sistemi (Binary)
- Sonograflar aracılığıyla Akustik özelliklerin belirlenmesi
- Özellik Türleri
 - Ana sınıf özellikleri (Major class features)
- Jakobson, ana sınıf için genizsil ve ünsüzleri tanımlamıştır. Jakobson'a göre, bütün ünlüler [-ünsüz] olarak gösterilmiş, bu durumda ünsüz olma özelliği öne çıkarılmıştır.
- Örneğin, **ikincil söyleyiş özellikleri:**

- düz (flat)
- keskin / diyezleşmiş (sharp)
- engelli (checked)

Temel Basamaklar

Üretici Sesbilim Kuramı

